

„'t Seghen Waert”

Verenigingsblad van het Historisch Genootschap

Oud Soetermeer

opgericht 12 januari 1949

11e jaargang, nr 1
februari 1992

'T SEGHEN - WAERT

Verenigingsblad van het
Historisch Genootschap Oud Soetermeer

11e jaargang, nr 1

februari 1992

Dagelijks bestuur:

Voorzitter: C.A.L.van Wieringen, Mauritsstraat 10, 2712 CW;
tel.163764

Secretaris: H.M.J.Windmeijer, Herikerberg 86, 2716 EX; tel.211119

Penningmeester: P.W.Wester, Asselierspad 6, 2722 BL; tel.311666

Postbanknummer: 4788145 t.n.v. Historisch Genoot.Oud Soetermeer

Ledenadministr.: A.van Noort, Mauritsstraat 8, 2712 CW; tel.163559

Redactie verenigingsblad: C.J.Moerman-van Voorst, Irenelaan 15, 2712 CC;
tel.163487

A.van Noort, Mauritsstraat 8, 2712 CW; tel.163559
H.Windmeijer als schakel met het bestuur

Contactpersonen werkgroepen:

Archeologische werkgroep (AWZ): P. van Domburg, Voorweg 162; tel.517085

Genealogie en heraldiek: M.Vijverberg-Kalkema, Stekelbaarsslot 35;
tel.316552

Interviewgroep 'Sprekend verleden': E.W.van den Burg, Fred.Hendriklaan 32; tel.164858

Archiefonderzoek: R.Grootveld, Glanswit 33; tel.611720

Historisch Museum 't Oude Huis:

Conservator: Jouetta van der Ploeg, p/a Dorpsstraat 7, 2712 AB;
tel.164735 (maandag t/m donderdag van 9 tot 16 uur)

Openingstijden: woensdag-, zaterdag- en zondagmiddag van 13-16 uur

In dit nummer onder meer:

Ten geleide	2
Ledenbestand	3
Contributie en donatie	5
Museumnieuws, brochure 'Stationsstraat centraal'	6
Activiteitenkalender t/m september	7
Vervolg 'Meermolens'	8
Geboorten in Zoetermeer en Zegwaard tot 1932	13
Begroting-1992	16
Zoöarcheologie	18
In gesprek met Piet van der Marel	21

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door financiële steun van de volgende Zoetermeerse bedrijven:

Van As Makelaardij, Eerste Stationsstraat 61, tel. 164445
Bouwmarkt De Bouwhof, Bleiswijkseweg 11, tel. 310700
Van Oosterom Schoen en Mode, Dorpsstraat 107, tel. 163029
Rové Verlichting, Dorpsstraat 198, tel. 166488
Van der Spek Makelaardij en Assurantiën, Dorpsstraat 50, tel. 167771
Schoenen Van Veen, Dorpsstraat 83, tel. 163165
Taxibedrijf Van der Slik, Kerkenbos 1-9, tel. 515151
Slagerij Vollebregt, Dorpsstraat 127, tel. 163525
Van Waay Damesmode, Dorpsstraat 89-91, tel. 163167
Van Waay Herenmode, Dorpsstraat 163 a/b, tel. 163910

TEN GELEIDE

Het jaar 1991 is verleden tijd en het nieuwe jaar 1992 is begonnen. Wij kunnen terugkijken en/of overwegen hoe dit jaar is geweest voor het Historisch Genootschap Oud Soetermeer.

Er is een nog steeds groeiende belangstelling voor het genootschap en het aantal leden was de achthonderd gepasseerd. Het jaar 1991 heeft ons meer leden en daardoor ook meer contributie gebracht. En dit had weer een gunstige uitwerking op het opzetten en uitvoeren van de diverse activiteiten. Met name de verschillende werkgroepen hebben van deze positieve ontwikkeling geprofiteerd.

Het verenigingsblad bestaat nu tien jaar. U ontvangt hierbij een register van alle artikelen, die in deze periode zijn gepubliceerd. Als u belangstelling heeft voor een artikel uit een van de vorige jaargangen, dan kunt u dit aanvragen bij Ronald Grootveld, de archivaris van onze vereniging (uiteraard tegen vergoeding van de kosten).

Er wordt gewerkt aan een nieuwe omslag van het blad en er wordt naar gestreefd meer foto's bij de artikelen te plaatsen.

Voor de verschillende activiteiten was er in 1991 een grote belangstelling. Met name gold die voor de vertoning van oude films en voor de dia-voorstellingen over Oud en Nieuw Zoetermeer. Deze onderdelen zijn weer opgenomen in de activiteitenkalender van 1992.

Het museum mag zich ieder jaar weer verheugen in een groeiend aantal bezoekers. Bij het opzetten van elke tentoonstelling wordt door de conservator en vier vrijwilligers hard gewerkt aan de inrichting en de uitvoering, zodat alles op tijd klaar is voor de openingsdatum. In de loop van het jaar hebben vrijwilligers veel tijd en energie gestoken in het onderhoud van het Oude Huis en de tuin. Het bestuur is allen veel dank verschuldigd.

De activiteitenkalender van 1992 vindt u elders in dit blad. Er is getracht een aantrekkelijk en leerzaam programma op te stellen.

Het jaar 1992 kan voor het Historisch Genootschap Oud Soetermeer een belangrijk jaar worden. Zo zal o.a. de Floriade op 10 april a.s. worden geopend. De Floriade-organisatie verwacht een zeer groot aantal bezoekers en hopelijk kan ons genootschap hier een graantje van meepikken.

Het bestuur van het Historisch Genootschap wenst alle leden een gezond en gezegend 1992.

C.A.L. van Wieringen,
voorzitter

LEDENBESTAND

Hieronder treft u de namen aan van eenentwintig nieuwe leden. Deze lijst is bijgewerkt tot en met 31 december 1991.

Wellicht bent u benieuwd of we de 800-leden grens in 1991 bereikt hebben. Het antwoord hierop is: ja en neen. Ja, omdat we op 26 oktober het (toen) achthonderdste lid mochten inschrijven en nee, door twee oorzaken:

a. In de loop van het jaar gaf een aantal leden te kennen, dat ze hun lidmaatschap per 1 januari 1992 wensten te beëindigen. Daar ze hun contributie over 1991 hadden betaald, moesten we hen tot 31 december meetellen.

b. Helaas moesten we elf(!) leden afvoeren, omdat ze -ondanks herhaalde schriftelijke herinneringen- hun contributie nog steeds niet betaald hadden.

Voegen we daarbij nog de vermindering door overlijden en verhuizen, dan resulteert een en ander in een ledental van 786 per 31-12-91.

Nieuwe leden:

G.G.Baylé, Gooilandseweg 111, Bussum

C.van Bommel, Camee 436, Zoetermeer

J.Boogaard, Bunuelstrook 24, Zoetermeer

Chr.Woningbouwvereniging, Postbus 7021, Zoetermeer

J.van Eck, Voorweg 216a, Zoetermeer

A.Gazenbeek, Wilhelminalaan 61, Rotterdam

R.Habraken, S.van Havelteplein 16, Zoetermeer

J.Heseltine, Viscontistroom 21, Zoetermeer

J.R.Kuipêri, Juweellaan 185, Zoetermeer

Mevrouw N.Legebeke, Hoevenbos 49, Zoetermeer

H.L.van der Most, Zegwaartseweg 3, Zoetermeer

M.A.Nieuwets, De Ruyterstraat 90, Zoetermeer

Mevrouw C.van Noort, Van Aalstlaan 190, Zoetermeer

G.van Noort, H.Heyermanshove 99, Zoetermeer

J.H.Schoot, Camee 410, Zoetermeer

H.van der Valk, Mauritsstraat 9, Zoetermeer

Mevr.J.Verheul-van Eerde, Dorpsstraat 33, Moerkapelle

Mevrouw A.J.Voskamp, Dr.J.W.Paltelaan 62, Zoetermeer

J.Welter, Zenobigang 44, Zoetermeer
W.Wensveen, Burg.Rothestraat 29, Wijk aan Zee
Mevr.L.Wolf-de Ruiter, Hoekerkade 11, Zoetermeer

A.van Noort

Bezorg(st)ers gevraagd

De bezorging van dit blad binnen Zoetermeer geschiedt door vieren-
twintig vrijwilligers, die we ook hier hartelijk willen danken voor hun
bereidwilligheid om 'door weer en wind' hun vrijwilligerstaak te
vervullen. We willen dit aantal echter graag nog uitbreiden:

1e Sommige 'wijken' zijn -door de groei van het ledental- wel erg
groot in aantal geworden. Dit geldt met name voor:

- a. omgeving Molenstraat;
- b. Driemanspolder.

2e Enkele 'wijken' zijn qua omvang van het te bestrijken gebied
eigenlijk te groot, o.a.:

- a. Rokkeveen;
- b. Seghwaert.

3e De Schouwen, Zijden en Stroken worden verzorgd door een in de
Dorpsstraat wonend lid. Ook niet ideaal!

4e We hebben geen reserves en dat geldt voor vrijwel alle wijken.

Uw taak zal bestaan uit het vijf maal per jaar bezorgen van
ongeveer dertig exemplaren in uw eigen woongebied (indien enigszins
mogelijk; afhankelijk van aantal en adressen van de nieuwe vrijwil-
lig(st)ers).

Wilt u de gelederen komen versterken, dan kan dit telefonisch of
schriftelijk bij A.van Noort, Mauritsstraat 8, 2712 CW, tel.163559.
Geeft u bij uw aanmelding even aan of u als vaste kracht of als
reserve geboekt wilt worden? Bij voorbaat heel hartelijk dank.

A.van Noort

*****

CONTRIBUTIE EN DONATIE 1992

Eind 1991 heeft het bestuur ernstig overwogen de contributie voor 1992 te verhogen. Als nieuwe penningmeester heb ik het bestuur geadviseerd hiertoe niet over te gaan, en wel om de volgende redenen:

1. De contributie-opbrengst van het afgelopen jaar, aangevuld met uw extra giften en/of donaties, was zodanig dat alle uitgaven daardoor redelijk konden worden betaald.
2. De penningmeester verwacht dat zoveel mogelijk leden hun contributie met een extra gift zo spoedig mogelijk zullen betalen, zodat ook wij op tijd onze financiële verplichtingen kunnen nakomen.
3. De penningmeester vindt het een onsympathieke maatregel in het eerste jaar van zijn functioneren de contributie te verhogen.

Conclusie: het ligt dus geheel aan u of het volgende jaar -dus in 1993- de contributie moet worden verhoogd.

Bij dit nummer treft u twee acceptgirokaarten aan. Zoals op de kaarten duidelijk is aangegeven, is de ene bestemd voor uw contributie-betaling: minimaal f 20,00 (jeugdleden t/m 17 jaar f 10,00) en de andere voor uw eventuele vrijwillige donatie voor de diverse werkgroepen. Deze laatste ac-kaart staat (nog) op naam van de A.W.Z. (= Archeologische Werkgroep Zoetermeer), maar als u uw donatie voor een andere werkgroep wilt bestemmen, dan streept u A.W.Z. door en vult de werkgroep van uw keuze in: G.W.Z. (= Genealogische Werkgroep Zoetermeer) of W.I.Z. (= Werkgroep Interviews Zoetermeer).

Tenslotte verzoeken wij u dringend de ac-kaart(en) zo spoedig mogelijk -liefst per omgaande- in te vullen en ter post te bezorgen. We zien heel graag dat alle contributies en donaties vóór eind april 1992 zijn betaald, zodat wij u niet tot het eind van 1992 aan uw achterstallige betaling behoeven te herinneren, hetgeen ons veel porto en tijd kost. Wanneer u het nu meteen in orde maakt, vergeet u het niet en het bestuur -met name de penningmeester- is dan zeer tevreden.

Bij voorbaat dank voor uw medewerking.

Namens het bestuur,
P.Wester, penningmeester

*****

MUSEUM NIEUWS

1992 wordt een sprankelend jaar met de internationale tuinbouw-expo, de Floriade. Naar aanleiding hiervan organiseert Zoetermeer het Floravontuur. Floravontuur omvat een groot aantal evenementen op uiteenlopende gebieden: Van sport en spel tot cultuur, welzijn, onderwijs, groenvoorzieningen en gezondheid.

Mede in het kader van 'Zoetermeer vijftienvintig jaar groeistad' heeft de projectgroep Floravontuur in samenwerking met Museum 't Oude Huis het initiatief genomen een tentoonstelling te wijden aan de stedenbouwkundige ontwikkeling van Zoetermeer. Deze ontwikkeling zal worden belicht aan de hand van elkaar opvolgende deelexposities, waarin o.a. door middel van kaarten, foto's, modellen, bodemvondsten en stijlkamers een beeld wordt geschetst van de groeistad Zoetermeer.

De tentoonstelling wordt in samenwerking met Museum 't Oude Huis samengesteld en ingericht door Studio di Architettura uit Amsterdam. De expositieruimte op de begane grond van het museum zal tezelfdertijd worden aangepast en vergroot.

De reeks tentoonstellingen begint in 't Oude Huis in april a.s. en duurt het gehele verdere jaar.

J.van der Ploeg, conservator

*****

DE STATIONSSTRAAT CENTRAAL

Onder deze titel is een brochure verschenen waarin de belangrijkste historische gebouwen langs de Stationsstraat staan beschreven. Van al die panden is een foto opgenomen; een korte historische en bouwhistorische inleiding completeren het geheel.

Het zeer fraai uitgevoerde boekje omvat circa vijftienvintig bladzijden. Het werd samengesteld door Botine Koopmans en Ronald Grootveld. Het ligt in de bedoeling om in de komende jaren telkens aan een andere straat aandacht te schenken.

'De Stationsstraat Centraal' is voor slechts f 5,00 te koop in het museum. Van harte aanbevolen!

*****

ACTIVITEITENKALENDER

(onder voorbehoud)

- wo 29 januari: Lezing over de geschiedenis van kraamgebruiken en baby-doop door mevrouw Drs.I.Strouken van de Stichting Informatiecentrum Volkscultuur; Parochiehuis, Dorpsstraat 18b, 20.00 uur
- ma 24 februari: Lezing over de geschiedenis van de Doopsgezinden in de 17e eeuw door Drs.J.Büsewitz, doopsgezind predikant te Leiden; Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- do 12 maart: Vertoning van oude films, o.a. uit 1935; Kruispunt, Osyiaan 2, 20.00 uur
- do 9 april: Lezing over het ontstaan en de samenstelling van het veen door de heer J.de Jonge, geoloog/paleoloog; Kruispunt, Osyiaan 2, 20.00 uur
- ma 27 april: Ledenvergadering; Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- do 21 mei: Open huis in 't Oude Huis, Dorpsstraat 7; presentatie van o.a. de diverse werkgroepen
- za 13 juni: Excursie naar het museum in Reeuwijk
- za 18 juli: Excursie naar o.a. Vesting Naarden
- aug. of begin sep. Deelneming aan Kerkepad
- di 22 september: Lezing over de Duitse staatsman Von Bismarck door Drs.J.J.Oudenaarden; Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- okt/nov/dec in het volgende nummer

*****

OVER 'MEERMOLENS' EN (NOG) MEER MOLENS, deel 3

Aanvullingen en correcties op deel 2

Voor we aan deel 3 beginnen over Zoetermeerse polders en molens wil ik eerst een door de redactie gemaakte fout corrigeren. De redactie heeft de door mij als een massief verhaal ingeleverde kopij in alinea's willen verdelen om het verhaal prettiger leesbaar te maken. Nu is er op blz.12 van het vorige artikel ook zo'n alinea geplaatst, namelijk op de negende regel van boven. Hier staat onderstreept: 'De molenaars van de Drooggemaakte Groote Polder'. Op deze bladzijde worden echter de bouw en de lijst van molenaars van de Kleine Molen van de Zoetermeerse of Nieuw Drooggemaakte Polder behandeld. Toen de Kleine Molen in 1798 werd gebouwd, heette de oostelijke helft van de Drooggemaakte Groote Polder al drieëntwintig jaar Zoetermeerse of Nieuw Drooggemaakte Polder. Het kopje boven deze alinea komt dus gewoon te vervallen.

Verder werd ik er door een vroegere bewoner van de Katwijkse Buurt op gewezen dat nog steeds een vierde deel van de polder De Droogmaking in de Oude of Hooge Polder van Pijnacker binnen de gemeentegrens van Zoetermeer is gelegen en dit na de laatste grenswijziging met Pijnacker (nog) niet iets meer is geworden.

Zoetermeer krijgt er polder(historie) bij

Door grenswijziging heeft Zoetermeer enige tijd geleden wel een gedeelte van de Nieuwe of Drooggemaakte Polder van Pijnacker binnen de gemeentegrenzen gekregen. Op 14 maart 1766 verleenden de Staten van Holland en Westfriesland aan Schout, Ambachtsbewaarders en Achtemannen van Pijnacker toestemming voor de droogmaking van de blokken Achter-Katwijk, Achter-Nieuwkoop en Voor-Nieuwkoop en de Heipolder (thans Hoge en Lage Noord). Deze polder werd in 1789 voltooid en werd drooggelegd en bemalen door vier grote achtkante schepradmolens tot 1915.

De ondermolen stond ongeveer honderd meter ten noordwesten van de Katwijkerlaan en ongeveer vijfhonderd meter ten noordoosten van de Nieuwkoopseweg en werd in 1767 gebouwd. De laatste molenaar op deze ondermolen was Piet van der Toolen. Deze ondermolen

Foto uit 1910.

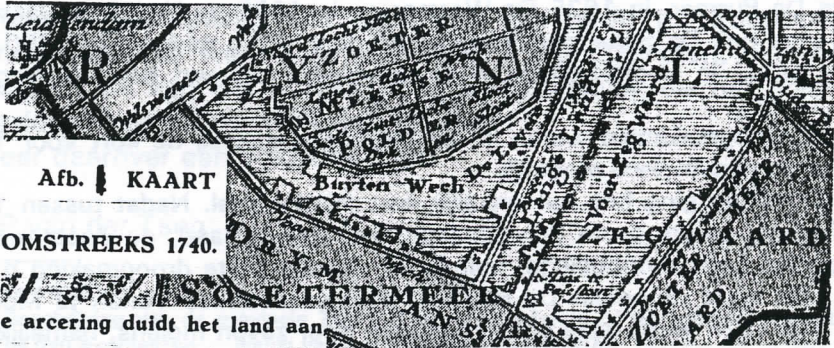
Ondermolen van de Nieuwe of Drooggemaakte Polder van Pijnacker. Deze molen stond aan de Katwijkerlaan en is gesloopt in 1915. De molen had een vlucht van 25,50 meter en het scheprad had een middellijn van 6,75 meter. Molenaars waren onder meer: in 1768 H.Moleenaar, in 1840 Cornelis van der Toolen, in 1841 Dirk Gravestijn, Leen van der Toolen en als laatste Piet van der Toolen.

maalde het water uit de polder in een hoger gelegen boezem, die naar de onderste middelmolen liep. Die onderste middelmolen stond waar nu het gemaal nog staat: op de hoek Nobellaan/Thorbeckelaan in Pijnacker. De laatste molenaar was **Johan Neeleman**. Deze in 1766 gebouwde onderste middelmolen maalde het water in een nog hoger gelegen boezem, waar aan het eind -aan de Rijkskade- de bovenste middelmolen stond, die ook in 1766 gebouwd werd. De laatste molenaar op deze molen was **Jan Neeleman**. Deze in 1917 gesloopte molen maalde het water nog verder omhoog in de boezem langs de Rijkskade, waar iets verder, dicht bij de voormalige sluis, de bovenmolen stond. Deze zogenaamde Noordmolen (gesloopt in 1916) loosde het water in de Pijnackerse Vaart. De laatste jaren werd deze molen ook door Jan Neeleman bediend, omdat **Jan van der Velde**, die hier oorspronkelijk molenaar was, met zijn gezin niet kon rondkomen van het loon dat hij van de polder ontving.

Gevolgen van het slagturven

Ook deze Nieuwe of Drooggemaakte Polder van Pijnacker bestond voor de in 1789 voltooide droogmaking uit veenplassen. Deze waren ontstaan door het slagturven, het baggeren onder het grondwater, om het resterende veen boven water te halen. Dit veen werd gedroogd en als turf verkocht. Turf was vroeger een enorm veel gevraagde brandstof. De Gouden Eeuw is voor een niet onaanzienlijk deel te danken geweest aan het feit dat de Republiek in zijn eigen energiebehoefte kon voorzien met turf. Zonder de enorme turfproductie zou de welvaart ten tijde van de Republiek aanzienlijk lager zijn geweest. Behalve voor 'huisbrand' werd turf op grote schaal gebruikt, o.a. in bierbrouwerijen, steenbakkerijen en pijpenmakerijen. Door het slagturven kon aan deze groeiende vraag worden voldaan. In 1582 kocht de stad Rotterdam op een verkoping De Hooge Heerlijkheid Bleiswijk voor 5980 gulden, met o.a. het recht van turfmaak.....

In 1548 werd in Rijnland al 75% van alle turf gebaggerd! Wat uiteindelijk achterbleef, was een uitgestrekt, woest plassegebied. De plassen vormden een bedreiging. Het weinige land, dat er te vinden was, kwam bij stormweer onder water te staan, zodat door wegspoeling steeds meer land verdween. Hoe ernstig rond 1740 de situatie was, laat afbeelding 1 zien.

Ontleend aan Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, deel 7, Beschrijving van Schieland, blz 3

De Palensteitse Polder, op de kaart 'Voor Zegwaard' geheten en de Zoetermeersche of Nieuw Drooggemaakte Polder, op de kaart de blokken Buyten Wech De Leyens en Lange Land, zijn hier nog duidelijk veenplassen.

Water wordt land

Vóór 1668 lagen ook landen onder Zoetermeer en Wilsveen, gelegen tussen de landscheiding van Delfland en Rijnland, Delftse Wallen, Voorweg, Marckseweg, Wilsveenseweg, Kerklaan en Stompwijkseweg, nagenoeg alle verslagturfd en tot water gemaakt, in troosteloze staat. In de zeventiende eeuw zijn veel meren en veenplassen drooggelegd. In de Gouden Eeuw zag men in de vruchtbare bodem van de meren en veenplassen een uitstekende belegging voor in de handel verdiende kapitalen.

Ook van overheidswege werd het droogleggen van plassen bevorderd, o.a. door het toekennen van voordelen aan de drooggelegde gronden in de vorm van vrijdom van alle of sommige belastingen voor een bepaalde tijd na de droogmaking en ook door het regelen van de verveningen. Omstreeks 1680 werden voor Rijnland en later door de Staten van Holland plakkaaten uitgevaardigd, waarbij de vervening in het groot werd geregeld. In deze plakkaaten was bepaald, dat een stuiver per roede moest worden betaald om alle verpondingen (belastingen) die drukten op het ambacht waartoe de gronden behoorden, en alle aanslagen als waterschapslasten e.d. te kunnen voldoen. Op deze wijze werden aanzienlijke kapitalen gevormd, die konden dienen om de kosten van droogmaking te bestrijden. Was dit eenmaal geschied, dan konden de nieuwe gronden zelf hun lasten weer opbrengen. Het aantal droogmakerijen en het tempo waarin deze droogmakerijen tot stand kwamen, is indrukwekkend.

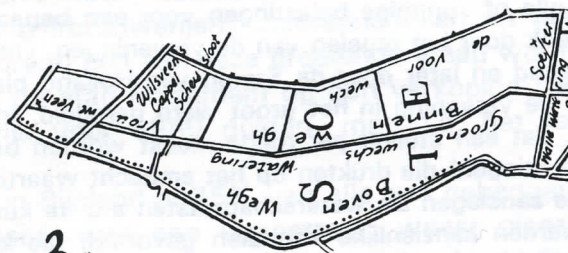
In 1608 begon men met de eerste droogmakerij, De Beemster. In 1622 volgde De Purmer, in 1625 De Wormer en in 1629 de Heerhugowaard. In 1635 was ook De Schermer drooggelegd door vijftig molens. In 1650 was boven het IJ in Noord-Holland al zevenentwintigduizend hectare drooggelegd.

Al deze droogmakerijen waren in die tijd alleen dankzij de kort voor 1600 verbeterde windmolens mogelijk.

In Zuid-Holland ging het aanvankelijk wat minder snel. Nadat tussen 1614 en 1616 de eerste grote droogmakerij van Zuid-Holland, de Zoetermeerse Meerpolder, was drooggelegd, volgde de tweede grote droogmaking pas in 1646. Dit werd de polder De Honderd Morgen of Wilde Venen te Moerkapelle. Tot 1924 werd deze polder bemalen door zeven molens, namelijk een gang vijzelmolens die twee hoog maalden en een gang schepradmolens die vier hoog maalden, plus nog een molen voor onderbemaling in het zuidoosten van deze polder. De eerste grote veenplas-droogmakerij van Zoetermeer werd de Driemanspolder.

De droogmaking van de Driemanspolder

In 1668 verleenden de Staten van Holland en Westfriesland aan de medicus dr. Adrianus Quack octrooi en het werk kon beginnen. De droogmaking werd door een maatschappelijk vooraanstaande groep ondernomen. Deze groep bestond uit dr. Quack en nog tweeëntwintig andere heren. Dr. Quack werd aangesteld als penningmeester van de participanten. Uit hun midden werd jaarlijks een commissie van drie bestuursleden gekozen. Daarom werd de bedijking van de voormalige veenplassen Vrouweveen (het westelijk deel), Binnenwegh (de noordelijke strook boven de voormalige Groenewechse Watering) en Bovenwegh (de zuidelijke strook onder de voormalige Groenewechse Watering) Driemanspolder genoemd.

Afh. 2.

de Driemanspolder voor de droogmaking

Slechts een klein gedeelte van het te bedijken gebied lag in het ambacht Stompwijk. Het merendeel behoorde tot Zoetermeer. De Driemanspolder werd door acht molens drooggemalen, namelijk twee gangen, elk van vier achtkante schepradmolens, die het polderwater uitsloegen op de Stompwijksche Vaart.

Meer daarover een volgende keer.

L.P.van der Tang

Bronvermelding:

- Beschrijving van de provincie Zuid-Holland (behoordende bij de waterstaatskaart)-bewerkt bij den algemeenen dienst van den Rijkswaterstaat-1937.
- Reformatorisch Dagblad d.d. 29 september 1989.
- Schetsen uit de geschiedenis van Pijnacker; 2e herziene druk, 1986.
- Waterkeeringen, waterschappen en polders, deel Rijnland; 's-Gravenhage 1906; door Jhr.Teixera de Mattos.
- Waterkeeringen, waterschappen en polders, deel 2 Schie land en Delfland; door Jhr.Teixera de Mattos.
- Het Zuidhollandse molenboek; door A.Bicker Caarten, H.J.van der Burg, M.van Hoogstraten en I.J.de Kramer; uitgave 1965.
- Molens; door ir.Stokhuizen; uitgave 1962.
- Gedenkschrift van het Hoogheemraadschap van Schieland; 1973.

*****

GEBOORTEN IN ZOETERMEER EN ZEGWAARD (1823-1932)

Wij hebben voor u aan de hand van de tienjarige tafel eens een opstelling gemaakt van de geboorten van levende kinderen met daarnaast het aantal levenloos geboren kinderen.

Wat is een tienjarige tafel?

Dit is een hulpmiddel voor de ambtenaar van de burgerlijke stand om daarmee gemakkelijk de datum en/of het nummer van de betreffende aktes te vinden. De tafel kent drie rubrieken, namelijk van geboorten, huwelijken en overlijden. De namen van de families staan daarin in alfabetische volgorde vermeld.

Voor ons doel, namelijk de aandacht vestigen op het grote aantal levenloos geboren kinderen, is deze tafel ook te gebruiken. Alvorens uw aandacht te vragen voor de tabel dient nog even te worden vermeld, dat levenloos geboren kinderen alleen in de overlijdensakten

worden vermeld, met daarbij de naam van de vader of -later- van het echtpaar.

GEBOORTEN IN ZOETERMEER RESPECTIEVELIJK ZEGWAART

Jaren	Zoetermeer			Zegwaart		
	Levend	Levenloos	Samen	Levend	Levenloos	Samen
1823-1832	346	25	371	490	17	507
1833-1842	350	24	374	518	28	546
1843-1852	353	21	374	550	31	581
1853-1862	384	16	390	519	26	545
1863-1872	350	23	373	696	42	738
1873-1882	347	22	369	637	39	676
1883-1892	413	23	446	569	24	593
1893-1902	425	10	435	574	19	593
1903-1912	481	17	498	623	24	647
1913-1922	560	15	575	704	27	731
1923-1932	528	12	540	824	21	845

Iedere keer wanneer we bezig zijn met het onderzoek naar de Zoetermeerse en Zegwaartse families stuiten we op het -volgens onze begrippen- grote aantal doodgeboren kinderen. Wat zou hiervan toch de oorzaak kunnen zijn?

Is het omdat de vrouwen vroeger op het platteland veel zwaarder moesten werken? Denk ook maar eens aan de wastobbel! Waren het de onhygiënische toestanden? Speelde de te kleine behuizing een rol? De bedstede? Zou het gelegen kunnen hebben aan de kunde -of beter nog onkunde- van de vroedvrouw of de dorpsdokter? Ongetwijfeld zullen een of meer van deze factoren daarbij een rol hebben gespeeld. Misschien heeft u zich ook afgevraagd bij het zien van de tabel, of het dood geboren worden zich slechts bij bepaalde families heeft voorgedaan. In dit kader is hierop niet bepaald een antwoord te geven. Wel is het bij sommige gezinnen twee keer voorgekomen en bij één gezin zelfs zes keer.

Het geboren worden van een tweeling was in die tijd een zeer riskante zaak, als we het zo mogen noemen. Op 26 oktober 1891 werd

zelfs een drieling geboren bij de familie Roos-Verzijde te Zegwaard. Ook deze kinderen bleken geen levensvatbaarheid te hebben. Toch zien we rond de eeuwwisseling enige verbetering. Vroeger liep men heel vaak in zwarte kleren. Altijd was er wel iets om te rouwen.

Op 1 mei 1935 zijn de Gemeenten Zoetermeer en Zegwaard samengevoegd. Als we nog even het aantal geboorten in die beide gemeenten vanaf 1 januari 1933 t/m 31 december 1940 samentellen, dus over een tijdvak van acht jaar met daarin het oorlogsjaar 1940, dan komen we tot 1053 geboorten met daarnaast nog 31 levenloos geboren kinderen. Dit laatste is o.i. toch vrij hoog te noemen!

Gelukkig kunnen we er ons op verheugen, dat de gezondheidszorg in de loop van vijftig jaren met sprongen vooruit is gegaan en dat we nu geen al te grote zorgen meer behoeven te hebben omtrent het geboren worden van kinderen in Zoetermeer! Dit te kunnen vaststellen geeft ons een gelukkig gevoel!

A.J.Leepel

*****

GEZOCHT :

Ter reproductie een foto of prent van de zogenaamde 'SPOORHUIS-JES', welke rond 1900 ten westen van de spoorwegovergang Stationsstraat stonden.

Reacties gaarne aan:

T.Vink, Dunantstraat 808, 2713 XH Zoetermeer; telefoon 16 56 13.

*****

BEGROTING 1992

	BRON	BEGRO- TING 91	SUB TOTALEN	BEGRO- TING 92	SUB TOTALEN
BATEN					
Contributies en giften	HGOS	14.000		16.000	
Advertenties en/of sponsors	HGOS	1.040		1.100	
Lezingen/filmavonden	HGOS	300		500	
Rente	HGOS/AWZ	530		500	
Excursies	HGOS	---		PM	
Diversen	HGOS	---	15.870	800	18.900
Donaties	AWZ e.a.	5.000	5.000	5.000	5.000
			-----		-----
Totaal			20.870		23.900
LASTEN					
Algemene kosten	HGOS	600		800	
Belasting en verzekeringen	HGOS	100		750	
Bestuurskosten	HGOS	500		400	
Collectie	HGOS	1.000		1.000	
Genealogie	HGOS/GWZ	750		1.000	
Interviews	HGOS/INT	350		400	
Huisvesting	HGOS/AWZ	1.600		3.600	
Onderhoud kopieermachine	HGOS	700		800	
Vergaderingen	HGOS	600		450	
Lezingen/filmavonden	HGOS	1.500		1.500	
Lidmaatschappen	HGOS	250		250	
Literatuur	HGOS	400		300	
PR en Educatie	HGOS	250		250	
Telefoonkosten	HGOS	400		400	
Verenigingsblad	HGOS	4.600		5.500	
Reservering aanschaffingen	HGOS	2.240		2.500	
Diversen	HGOS	---		470	
Excursies	HGOS	---		PM	
Archeologische Werkgroep	AWZ	5.030		3.530	
			-----		-----
Totaal			20.870		23.900

ENKELE OPMERKINGEN BIJ DE BEGROTING-1992

Tijdens de ledenvergadering van 11 december 1991 is bijgaande begroting goedgekeurd. Enkele opmerkingen uit de ledenvergadering waren:

- de begroting wordt te laat voorgelegd;
- de toelichting bij de begroting ontbreekt.

Het bestuur zegt toe te trachten in het komende jaar de begroting met toelichting eerder te publiceren, waarbij wordt overwogen de ledenvergadering dan in november te houden. Dit jaar was een en ander door het overgaan van het penningmeesterschap in andere handen nog niet mogelijk.

De penningmeester gaf een mondelinge toelichting, waaruit wij het volgende ontlenen:

- De begrotingscijfers 1992 zijn gerelateerd aan de werkelijke inkomsten- en uitgavencijfers, voor zover die tot 15 november 1991 zijn geboekt.
- De inkomsten zijn groot naar het huidige ledenaantal; verwacht wordt, dat door giften en donaties de inkomsten wat hoger zullen uitvallen, zodat contributieverhoging in de toekomst achterwege kan blijven.
- De post belasting en verzekering is verhoogd met de uitgaaf van onroerend-goedbelasting (1991: f 616,--); de post huisvesting is voor HGOS en AWZ tesamen en er is rekening gehouden met de verhoogde huur per 1 september 1991 in verband met het in gebruik nemen van meer ruimten in 't Oude Huis na vertrek van de sociaal raadsliden.
- De in 1991 uitgesplitste begroting van AWZ is voor 1992 in één bedrag (minus de huisvesting) in de begroting opgenomen.

*****

Kopij voor het april-nummer s.v.p. inleveren bij mevr. Moerman, Irenelaan 15, 2712 CC **uiterlijk zaterdag 7 maart 1992.**

*****

ZOOARCHEOLOGIE

Het bestuderen van botmateriaal uit opgravingen

Deel 1: Waarom wordt het botmateriaal bekeken?

Sinds een paar jaar wordt het Oude Huis geteisterd door grote hoeveelheden botten. Eerst lagen de botten in het museumdepot, later in de vergaderkamer en sinds een paar maanden zijn ze verhuisd naar de tekenkamer van de A.W.Z. Het is zo langzamerhand eens tijd om uit te leggen waarom deze dierenresten nodig zijn bij archeologisch onderzoek.

Bij opgravingen in Zoetermeer van de archeologische werkgroep komen over het algemeen veel botten tevoorschijn. Deze botten, meestal uit de zestiende tot achttiende eeuw, zijn afkomstig zowel van slachtafval als van keukenafval. De dieren werden toen vaak bij de boerderij geslacht. Wanneer de dieren naar een slachter werden gebracht, werd er niet iedere dag een stukje vlees gekocht, zoals nu. Het ging met hele stukken rund of varken tegelijk, vaak met botten en al. In die tijd werd het afval gewoon in een sloot of in een afvalput gegooid.

De botten zijn meestal niet compleet. Ze zijn bij het slachten in stukken gehakt, of bij het bereiden in de keuken opengehakt om bij het merg te kunnen. Er wordt ook wel eens een compleet skelet gevonden. Het gaat dan vaak om honden die begraven zijn. Soms ook om grotere dieren als runderen die ziek werden -bijvoorbeeld door de veepest o.a. rond 1770- en niet meer geschikt waren om op te eten.

Door het botmateriaal te bekijken, kan er iets worden gezegd over de eetgewoonten uit die tijd. Aten de mensen bijvoorbeeld meer rundvlees of meer varkensvlees? En: hebben ze duur vlees, zoals kalkoen, of goedkoop vlees, zoals runderstaarten, vlees van oude koeien, gegeten? Dit laatste voorbeeld verdient wat uitleg. Simpel gezegd: wanneer een boer rijk was, kon hij het zich veroorloven om veel jong kalfsvlees te eten. Wanneer hij armer was, moest hij het kalf eerst laten opgroeien tot koe. Vervolgens moest hij ervoor zorgen dat de koe ook een kalf kreeg, zodat de koe melk gaf. Wanneer het kalf oud

genoeg was om zelf een jong te krijgen, kon de eerste koe worden geslacht.

De leeftijd waarop een dier geslacht is, zegt niet alleen iets over de rijkdom van de bewoners. Het is ook mogelijk om vast te stellen of de dieren zijn gehouden voor de bijprodukten. Veel oude koeien kunnen wijzen op een nadruk op de melkproduktie, evenals veel oude geiten, terwijl een grote hoeveelheid oude ossen een nadruk op trekkracht kan betekenen. Veel oude schapen geven waarschijnlijk een nadruk op de wolproduktie weer. Op deze manier kan er ook iets gezegd worden over de economie uit die tijd. In archiefstukken uit deze periode wordt -volgens onze archivaris, Ronald Grootveld- weinig melding gemaakt van veeteelt, dus het onderzoek van botmateriaal kan een flinke leemte opvullen.

Tenslotte kunnen botten ook iets zeggen over de natuurlijke omgeving. Met name kleine zoogdieren en bepaalde vogelsoorten hebben een heel specifiek gebied waarin ze leven, dat o.a. wordt bepaald door de hoeveelheid en de hoogte van het grondwater, of door de grondsoort. Een mol bijvoorbeeld vermijdt al te natte en zure gronden. Wanneer er een mol in een opgraving wordt gevonden, heeft men waarschijnlijk niet te maken met een natte veengrond.

Botten bestaan voor het grootste deel uit kalk. Wanneer kalk in aanraking komt met een zure stof, wordt het opgelost. In de grond kunnen ook zure stoffen zitten, zoals in veen. Als een bot in veen wordt begraven, blijft er weinig van over, behalve soms de tanden en kiezen en de verbrande botten. Denk maar aan de veenlijken: de huid blijft goed bewaard omdat door de zure stoffen in het veen de huid tot leer wordt gemaakt. Het skelet van deze veenlijken is meestal vergaan. In klei zitten weinig tot geen zure stoffen: botten blijven dus goed bewaard. De grond in Zoetermeer bestaat nu voor het grootste deel uit klei, soms vermengd met veen. De botten die in vroeger tijden in de grond zijn terechtgekomen, zijn dus vrij goed bewaard, alhoewel een deel toch vergaan moet zijn vanwege het veen. De botten die in de grond zijn gekomen toen de Zoetermeerse bodem nog voor het grootste deel uit veen bestond, zijn vrijwel helemaal vergaan. Bij iedere opgraving moet men zich dus afvragen of alle botten die er vroeger lagen zijn opgegraven, of dat een deel kan zijn

vergaan. Bovendien kan een deel van de botten ook gebruikt zijn om er bijvoorbeeld knopen of mesheften van te maken.

Behalve de botten blijft er niets bewaard van het dier. De huid, de hoorns, de hoeven en het vlees vergaan in de grond. Natuurlijk zal er van het vlees niet veel in de grond zijn terechtgekomen, omdat dit is opgegeten.

De meeste botresten die we in Zoetermeer vinden, zijn afkomstig van huisdieren, zoals runderen, schapen, geiten, paarden, varkens, honden, katten en soms ook kippen, eenden en ganzen. Daarnaast komt er zogenaamde lokale fauna voor. Dat zijn diersoorten die van nature in dit gebied voorkomen, bijvoorbeeld konijnen, hazen, bunzingen, mollen, woelratten, enz. Ook bepaalde soorten vogels, zoetwatervissen, schelpen en slakken vallen hieronder.

De archeologen, die zich bezighouden met botten, worden zoöarcheologen genoemd. Zoöarcheologie is dan de bestudering van dierenresten uit opgravingen met het doel archeologische vragen op te lossen, zoals reconstructie van de economie, voeding en milieu van de historische mens.

Archeologische Werkgroep, Joyce van Dijk.

Gebruikte literatuur:

- J.van Dijk: 'Het vergelijken van botanalyses', Leiden 1991.
- B.Slichter van Bath: 'De agrarische geschiedenis van West-Europa, 500-1850', Utrecht 1987.
- L.H.van Wijngaarden-Bakker: 'Syllabus Zoöarcheologisch practicum', Amsterdam 1985.
- G.F.IJzereef: 'Het onderzoek van mensen- en dierenresten', 1985; in K.J.Steehouwer/A.H.C.Warringa: 'Archeologie in de praktijk', Weesp, 153-179.

*****

GEOLOGISCHE LEZING OVER VEEN

Geoloog/paleoloog J.de Jong, werkzaam bij de Rijks Geologische Dienst te Haarlem, zal voor de Archeologische Werkgroep Zoetermeer een dialezing houden over VEEN. Onder enig voorbehoud vindt deze lezing plaats op donderdag 9 april a.s. om 20.00 uur in het Kruispunt, Osylaan 2 (Let op aankondiging in het Streekblad).

De lezing gaat onder meer over het ontstaan en de samenstelling van veen. Omdat de dialezing ook voor niet-archeologen interessant kan zijn, is een ieder welkom. Aanmelding vooraf bij A.W.Z. is zeer gewenst.

*****

SPREKEND VERLEDEN

In gesprek met: Piet van der Marel

"Ik ga meewerken om de stad zo goed mogelijk tot stand te brengen, de waterhuishouding: mijn pakkie an".

In oktober 1990 hadden wij een gesprek met de heer P.H.van der Marel, toen negenenzeventig jaar oud en rustend landbouwer. Als landbouwer had hij van jongs af aan een grote belangstelling voor de waterhuishouding. Hoewel hij een bescheiden basisopleiding had, lagere school en een landbouw cursus, heeft hij zichzelf zodanig ontwikkeld, dat hij later leiding mocht geven aan een polderbestuur, eerst als voorzitter en daarna als dijkgraaf. Vooral daarover hebben wij met hem gesproken.

Hoe hij in het polderbestuur kwam

Vele jaren achtereen was er een polderbestuur, waarin de zittende leden steeds werden herkozen.

"Als ik de namen mag noemen, dat waren **Piet Huisman, Niek Duiniveld, Wim Vis, Jan Groenewegen** en **Niek Olieman**. Ze hadden daar al lang zitting en, nou ja, ik kwam toch zover, dat ik in het nazien van de polderrekeningen kwam. Een soortement kascommissie. Dat heb ik jaren gedaan tot Piet Huisman op achtenveertigjarige leeftijd overleed. Men wist in de Driemanspolder -Zoetermeer was nog zo klein- dat ik ambitie had voor het polderbestuur en zo ben ik erin gekomen, dat was in 1964. Een jaar later overleed Niek Olieman, die op dat moment voorzitter was. Er moest dus een nieuwe voorzitter worden gekozen en ik had helemaal in mijn gedachten, dat het een van de ouderen zou worden. Tot mijn grote verbazing kreeg ik al de stemmen. Dus ik moest gaan voorzitteren in een bestuur waarin iedereen veel meer ervaring had dan ik. Dat was een hele opgaaf hoor, maar ze hebben het mij niet moeilijk gemaakt."

De Driemanspolder

"Die polder was 1030 hectare groot. De drie molens in het Wilsveen haalden vroeger het water uit de polder vandaan. Er waren wel eens

moeilijkheden. Als er bijvoorbeeld veel regen was gevallen en er was weinig wind, ja, dan stond die halve polder onder water. Maar als er wind kwam, dan was er geen ene machine die zoveel water gaf als die molens. Die molens gaven dat elkaar aan. De onderste schepte het naar de tweede en de tweede naar de derde en de derde gooide het in het buitenwater en het buitenwater vloeide af naar Katwijk. Dat was een molengang. De molens hebben tot 1950 gefunctioneerd, toen is die polder opgeknapt. Het peil werd toen tachtig centimeter verlaagd en dat was een enorme verbetering. In het Wilsveen waren de boeren er verschrikkelijk op tegen, want die dachten dat gras een waterplantje was. Toen het eenmaal functioneerde waren ze blij, want dat gebied kon het hebben. Wilsveen heeft, de naam zegt het al, een veenachtige ondergrond. Het was van hen niet zo gek gedacht, maar het ging niet op. Je hebt diverse soorten veen en dát veen kon het heel goed hebben."

De ontwikkeling van dorp naar stad

Al spoedig kreeg men te maken met het besluit om van Zoetermeer een stad te maken.

"Groot-Zoetermeer was in aantocht en mij werd gevraagd: "Weet jij wel wat je gaat doen, wat staat er allemaal te gebeuren, wat gaat Groot-Zoetermeer worden?"

Ja, dat had ik mij gerealiseerd, want de mensen moesten wonen en ik zei: "Ik ga meewerken om de stad zo goed mogelijk tot stand te brengen, de waterhuishouding: mijn pakkie an". Ik was ervan overtuigd, dat het zou lukken."

Er moest heel veel arbeid en denkwerk worden verricht en soms waren er onverwachte problemen. Een goede samenwerking met Openbare Werken van de gemeente Zoetermeer was een eerste vereiste en die bleek optimaal te zijn. De heer Van der Marel spreekt met heel veel waardering over de periode, dat hij nauw met de toenmalige directeur van Openbare Werken, de heer Clossen, heeft samengewerkt. Het bleek dat naast de technische inbreng de praktische ervaring van de boeren een onmisbare aanvulling was om het gewenste resultaat te bereiken.

Wij spraken over onverwachte problemen. Om er een paar te noemen:

- De Meerzichtlaan werd aangelegd, maar er stonden nog allerlei gewassen, het was juli, en er zou onvermijdelijk schade worden toegebracht aan die gewassen. Op zeer korte termijn moest een voor alle partijen aanvaardbare schadevergoedingsregeling worden getroffen.
- Bij de aanleg van de Meerzichtlaan, en ook elders, had men last van overmatig grondwater als gevolg van eerder gedane onderzoeken naar olie. Er waren daardoor wellen ontstaan, in totaal zijn er wel achtendertig gevonden. Duizenden kubieke meters beton moesten in de grond worden gespoten om die gaten te dichten.

Benoeming tot dijkgraaf

In 1979 werden twintig polders samengevoegd tot het Waterschap De Ommedijck, en er ontstond de functie van dijkgraaf. Aan de heer Van der Marel, die inmiddels veel ervaring had opgedaan en onder andere drie jaar in een reglementeringscommissie had gezeten, viel de eer te beurt om tot dijkgraaf te worden benoemd. Zelf vindt hij dat een mooie afsluiting van zijn inbreng in de waterhuishouding. In 1981, toen hij zeventig jaar was, heeft hij zijn functie als dijkgraaf neergelegd. Bij die gelegenheid, 20 februari 1981, ontving hij een koninklijke onderscheiding, die van Ridder in de orde van Oranje Nassau.

"De Starrevaartpolder, de Grote Polder, de Meerpolder en al die polders bij elkaar, van de Rijksweg af, de Vliet als afscheiding tot aan de bovenkant van de Rijn, Weipoortse Vliet zo hier naar toe, langs de Wallen, dat gebied dat daartussen ligt, daar was ik dijkgraaf van. Er was niks, helemaal niks. Wij moesten een academisch gevormde secretaris-rentmeester hebben, een technische man, een financiële man, een secretaresse, een hoofdopzichter, alles en alles. Dat moest ik helemaal opzetten. We hebben een heel goed team bij elkaar gekregen, waarmee het heel plezierig was te werken. Het was alles bij elkaar een mooie afsluiting. Waar ik nog altijd heel gelukkig mee ben, is het feit dat het Waterschapshuis in Zoetermeer is gekomen. Daar hebben we ons heel erg voor ingezet. Het staat vlak bij de Vredekerk en De Sniep en het draagt de naam: 'Meer en Woude'."

*****

OPROEP

De Interviewgroep zou best versterking kunnen gebruiken. Als u belangstelling heeft en/of er meer van wilt weten, belt u dan eens naar de contactpersoon (tel. 164858).

*****

Van links naar rechts: P.H.van der Marel, meester Baylé, Leen Vollebregt, Cor van Haastert, Kees van Haastert, Cor van den Bosch, Piet Groenewegen, P.Bos Azn, Toon van Haastert en Cornelis Vollebregt.

Diploma-uitreiking Landbouwcursus, april 1930. (foto van dhr P.H.van der Marel)

KOOT

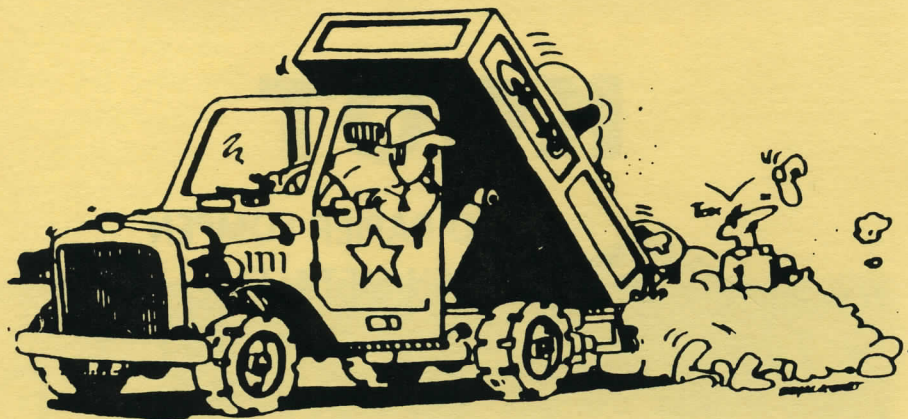

oud papier lomp
en metalen
afzet containers
beschikbaar

vlamingstraat 30
2713 rs zoetermeer

tel. 079-164196

HET AVONTUUR BEGINT BIJ DE DUMP

- CAMPINGSPOORT
- SCHIETSPOORT
- WERKKLEDING
- CAMPINGGAS
- DARTSPORT
- MESSEN
- LEGERKLEDING
- VRIJETIJDKLEDING

de dump
de hervijner
dorpsstraat 66 zoetermeer

079-
163551